Dr. Ali Yaman

(Bu makale Almanya da yayınlanan Alevilerin Sesi Dergisi'nin No:49, Kasım 2001, s.12-13'ten alıntı yapılmıştır.)

Afganistan'da yaşananlar gerçekten bir insanlık trajedisidir. Biz bu trajediye "insan'ı herşeyin odağına yerleştiren ve can diyen" yolumuz gereği bir "can" olarak bakmak zorundayız. Şu ülkenin, bu grubun çıkarı olarak bakarsak anlayamayız, doğruları yanlışları ayıramayız. İnsan olmanın gereği bu olaya ancak ve ancak Hz. Ali'nin "Bin kez mazlum olsan da bir kez zalim olma." penceresinden bakabilen bir "can" olmaktan geçer. Bu makalemizde geçmişten günümüze Afganistan'da yaşananlar özet olarak sergilenmeye çalışılacak bir başka pencereden konu anlatılmaya çalışılacaktır.

A. Genel Bilgiler

Afganistan, büyük oranda dağlık alanlardan oluşmaktadır. Yarı kurak bozkır ikliminin hakim olduğu ülkede yazlar sıcak ve kışlar çok soğuk geçer. Yaz dönemi de oldukça kısadır. Bu durum coğrafi koşullar da dikkate alındığında yaşam koşullarını oldukça ağırlaştıran bir role sahiptir.

Ülkenin orta kesimindeki dağlık alanlar ve güney/güneydoğu kesimlerindeki çöl alanlarında yerleşim ya hiç yoktur yada çok azdır. Ekonomik açıdan ülke tarım ve hayvancılığa dayalı durumdadır. Zengin doğal gaz yatakları da kullanılamamaktadır. Hem tarım ve hayvancılık ve hem de doğal gaz yatakları gibi alanlarda varolan potansiyel ülkenin istikrarsız yapısı nedeniyle bu zamana kadar değerlendirilememiştir.

Hindikuş dağları Afganistan'ı kuzey ve güney olarak iki bölgeye ayırmaktadır. Kuzey Afganistan'ın doğusunda Bedehşan-Vahan, batısında Belh-Meymane bölgeleri vardır. Ülkenin güneyi ise Kabil, Kandehar, Herat ve Hazaracat olmak üzere dört alt bölgeye ayrılmaktadır. Kuzeyde Tacikler, Türkmenler ve Özbekler yaşarken; güneyde Pestular, Nuristanlılar, Beluciler, Braholar ve Aymaklar gibi gruplar bulunmaktadırlar.

Afganistan'da nüfusun yarısı Peştunn kökenlidir. Nüfus yoğunluğu bakımından Peştunnları,

Tacikler, Özbekler ve Hazariler izler. Bunlardan başka daha çok sayıda etnik ne dinsel gruplar da bulunmaktadır.

B. Siyasal Tarih

Ülke, kurulduğu günden bu yana sürekli istikrara kavuşamamıştır denilebilir. Bu hem içsel hem de dışsal nedenlere dayanmaktadır. Ülkenin sahip olduğu çok çeşitli etnik ve dinsel grupların iç mücadelelerinin yanısıra Afganistan'ın komşularının ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri), SB (Sovyetler Birliği) gibi büyük güçlerin müdahelesi hiç eksik olmamıştır.

1964 yılına kadar kralın ve hanedanın mutlak iktidarı altında idare edilmiştir. 1964'te yasama, yürütme ve yargının ayrılmasına dayanan bir meşrutiyet yönetimi kurulmuştur. 1973'te ise bu meşruti krallık askeri bir darbeyle yıkılmış ve 1964 anayasası yürürlükten kaldırılarak Afganistan Cumhuriyeti kurulmuştur. 1978'de bir başka darbeyle bu oluşum da yıkılarak Afganistan Demokratik Cumhuriyeti adı altında başka bir yönetim iktidara gelmiştir. Yaşanan iç çekişmeler sonucu zamanın başbakanı Hafızullah Amin'in yardım isteği üzerine Sovyet birlikleri 1979'da Afganistan'a girmişlerdir. Zamanla ülke içindeki "mücahid" olarak adlandırılan çeşitli gruplar Sovyet işgaline karşı birleşmişlerdir. Bu şekilde ülkeye sürekli Sovyet askeri gönderilmiş asker sayısı 115 bin gibi büyük bir sayıya ulaşmıştır. Bu durum ülkeyi daha kötü bir kaos ortamına sürüklemiştir. 1986'da iktidara Sovyet yanlısı Muhammed Necibullah gelmiş, ülkedeki iç savaş sürmüştür. Sovyetler Birliği'nin on yıl süren Afganistan macerası 15 bin ölüye malolarak 1989'da ülkeden birliklerini çekmesiyle sonlanmıştır. Sovyetlerin çekilmesiyle kısa zamanda iktidardan düşeceği düşünülen Necibullah iktidarı karşıt grupların mücadelelerinin de yardımıyla üç yıl daha devam etmiştir.

1992'de çeşitli islamcı gruplardan oluşan bir koalisyon iktidara gelmiş, bu yönetimin devlet başkanlığına da Burhaneddin Rabbani getirilmiştir. Bu sırada Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami, Rabbani yönetimine karşı mücadeleyi sürdürmüştür. Zaman içerisinde bu mücadeleler "Taleban" olarak bilinen köktendinci bir grubun giderrek güçlenmesi ve iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Taleban'ın güçlenmesinde ABD yönetiminin Sovyet idaresinin yıkılması için yaptığı yardımlar önemli rol oynadı. Bu şekilde Taleban ülkenin yaklaşık % 90'lık bölümünü ele geçirirken, diğer gruplar da Afganistan'ın diğer bölümlerinde hakimiyetlerini sürdürdüler. Taleban ve bugünlerde Kuzey ittifakı olarak adlandırılan diğer gruplar arasındaki mücadele devam etti.

Taleban Afganistan'ın büyük bölümünü elde edip iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra ortaçağa özgü uygulamaları yürürlüğe koymaktan çekinmedi. Kendi çağdışı düşüncelerinden başka hiçbir görüşe yaşam olanağı vermediler. Yaşananlardan özellikle Afgan kadınları olumsuz yönde

etkilendi. Ev dışında mesleklerinde çalışmak şöyle dursun, dışarıda dolaşmalarına bile müdahele edilerek her taraflarını kapatan belli giysileri giymek zorunda bırakıldılar.

Bırakın kendi toplumunu, Taleban idaresi insanlığa karşı suçlar işlemekten de çekinmedi. Birleşmiş Milletleri'n ve diğer devletlerin ricaları da bir işe yaramadı. Bemian'da bulunan ve Budistlerin büyük saygı duyduğu kayalara oyulmuş dev Buda Heykellerini bombayarak yok ettiler. Taleban rejiminin zihniyetini göstermek bakımından sadece bu olay bile yeterlidir. Hani dine veya topluluğa ait olursa olsun insanlığın ortak malı haline gelmiş bu tarihsel değerlere saldırmaları, onların evrensel insanlık değerlerinden ne kadar uzak olduklarını açıkça göstermektedir.

C. Son Gelişmeler

Aslında 11 Eylül öncesinde Afganistan dünya gündeminde bulunmamaktaydı. Afganistan'daki baskıcı Taleban yönetimi varlığını sürdürüyor. Usame bin Ladin ve benzerleri faaliyetlerini sürdürmekteydi. Taleban'ı bir zamanlar ABD desteklemiş iktidara gelmesini sağlamıştı. Usame bin Ladin bir zamanlar ABD'nin adamı olmuştu. 11 Eylül saldırısına kadar kimse Taleban rejiminin yok edilmesi gerektiğini düşünmemişti. Ne zamanki 11 Eylül'de New York'taki ikiz kulelere ve Pentagon'a saldırılar düzenlenmiş o zaman durum değişmişti. Bir anda Usame bin Ladin'in terörist olduğu yeniden anımsanmış, bu saldırıları onun düzenlediği ve Afganistan'da bulunduğu gündeme gelmişti. Böylece ABD, Taleban rejiminden Usame bin Ladin'i teslim etmesini istedi ve teslim edilmeyince de Afganistan'a önce hava sonra kara harekatlarıyla süren bir savaşa girişti. Bu savaş bu yazıyı yazdığım şu anda da devam etmekte ve sefaletle boğuşan yüzbinlerce Afganlı nereye gideceğini bilmeksizin oraya buraya göçetmekte. Yemek dağıtılabilen Birleşmiş Milletler kamplarına ulaşabilmek de herkese kısmet olmuyor.

Bütün bu yaşananların özünde masum insanların yaşadıkları acılar yatıyor. Terör, New York'ta yaklaşık 5000 insanın ölümüne yol açıyor, binlerce ailenin bir hiç uğruna dünyaları kararıyor. Afganistan'da yıllardır süren iç savaş ve dış güçlerin müdaheleleri sonucunda yüzbinlece masum insan ölüyor yada sakat kalıyor.

Terör kimden gelirse gelsin terördür. Amerikan ve Sovyet silahlarıyla Afganistan'da ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan trajedinin sorumlusu olarak sadece Taleban vb. örgütler ve Usame Bin Ladin gibi hasta ruhlu kişileri görmek saflık olur. Bu bakımdan ABD ve diğer ülkeler, Afganistan'ı hedef alırken geçmişteki sorumluluklarını da itiraf etmek ve özeleştirisini yapmak zorundadır. ABD gibi dünyanın diğer ülkeleri de terörü zaman zaman bir dış politika aracı olarak kullanmaktan vazgeçmelidirler. Aksi taktirde ABD'nin içine düştüğü duruma düşmek kaçınılmaz olur. Desteklediğin terör odağı gün gelir sana doğru yönlenir. Ancak artık çok geçtir ve olanlar

olur.

Değerli canlar, işte son Afganistan gelişmelerinin bende yarattığı izlenimler özetle böyle. Son olarak her türlü terörün dünya uluslarının başına bela olmayacağı ve masum Afgan halkının yaşadığı insanlık dramının sonlanacağı günleri dilemekten başka elimden bir şey gelmiyor. Dileğimiz bütün insanların barış ve dostluk içerisinde yaşaması.